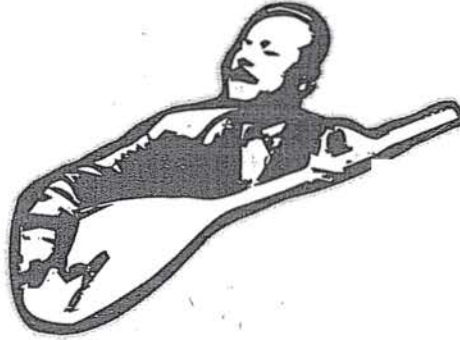

ULUSLARARASI BOZKIRIN TEZENESİ
NEŞET ERTAŞ
SEMPOZYUMU

THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF NEŞET ERTAŞ
THE PLECTRUM OF STEPPES

13-14 Mayıs/May 2013 KIRŞEHİR

-BİLDİRİLER/PAPERS-
Cilt I

Hazırlayan/Editor
Doç. Dr. Salahaddin BEKKİ

Kırşehir, Eylül/September 2013

ULUSLARARASI
BOZKIRIN TEZENESİ
NEŞET ERTAŞ SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER
Cilt 1

Hazırlayan/Editör

Doç. Dr. Salahaddin BEKKİ

Haberleşme Adresi

Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü
Bağbaşı Yerleşkesi KIRŞEHİR
Tel: +90 386 280 40 60/66
E-posta: nesetertassempozyum@gmail.com

Kapak Tasarım

Erhan YURT

Baskı

Yalçın Matbaacılık & Ambalaj Sanayi

Erman BÜYÜKAKGÜL

İvedik Org. San. Bölgesi, 1468. Cd. (eski 24) No:165/60 Yenimahalle/ANKARA
Tel : (0.312) 435 0 435 - 395 21 16 • Fax : (0.312) 395 23 69

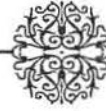
*Bu kitabın bütün hakları Ahi Evran Üniversitesine ait olup, (elektronik/dijital ortam dahil)
herhangi bir şekilde çoğaltılması, yayınlanması yasaktır.*

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

TAKIM ISBN: 978-605-85712-0-4 (Tk)
1.CİLT ISBN: 978-605-85712-1-1 (1.c)

ORTA ANADOLU ÜSLÛBU DÂHİLİNDE
NEŞET ERTAŞ VE NEŞET ERTAŞ'IN İCRA
ETTİĞİ TÜRLERE GENEL BAKIŞ

Neşet Ertaş, in Connection with Central Anatolia Style
and General Survey on Performed Kinds of
Neşet Ertaş

Yrd. Doç. Dr. Sertan DEMİR
Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı
Temel Bilimler Bölümü.
sdemir@sakarya.edu.tr

ÖZ

Neşet Ertaş, Türk halk müziğinde Orta Anadolu üslûbu olarak adlandırılan çok etkin bir icra biçiminin önemli bir sanatçısıdır.

Orta Anadolu üslûbu, bünyesinde birçok ili, ilçeyi siyasal anlamda barındırmaktadır. Fakat bu üslup siyasal sınırlarını aşarak, tüm yurttaki etkili olan bir hale dönüşmüştür. Bu üslûp bünyesinde bozlak, halay, deyiş-semah gibi uzun hava ve kırık hava türlerini barındırıyor olsa da, birçok sebepten dolayı bu türlerin dışındaki türler de yöre müziğine girmiştir. Mahalli sanatçıların etkisiyle de Orta Anadolu'ya ait olan üslûp, kültürel sınırları aşarak farklı üslûpları da etkilemiştir.

Bu yazıda, Orta Anadolu üslûbunun etkiye sahaları ve bu etki çerçevesinde Neşet Ertaş'ın önemi ve konumu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Üslûp, Yöre, Neşet Ertaş, Tavır

ABSTRACT

Neşet Ertaş is a crucial musician of very effective performing style in Turkish Folk Music named as Central Anatolian style.

Central Anatolian Style comprises many different cities, countries in political meaning. But, by going beyond political borders, this style evolved into effective to whole Country. Although there are unmetered folk songs and fracture songs kinds as folks song, Anatolian Folk Dance, sayings and Spiritual Folk Songs in this style, because of many reasons, except from these kinds the other kinds also have come into this local music. And with the effect of Local Musician, the style which belongs to Central Anatolia also effects different styles by passing cultural borders.

In this article, affection fields of central Anatolia and up to this effect the importance of Neşet Ertaş and his position will be evaluated

Key Words: Style, Local, Neşet Ertaş, Manner.

Üslûp Kavramı ve Bu Kavramın Türk Halk Müziğindeki Kullanımı

Üslûp Türkçe Sözlükte; anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz, bir sanatçıya, bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem, stil; edebi açıdan, sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil (TDK 1998: 2313) şeklinde tanımlanmaktadır.

Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi ise üslup için “stil de denir” (Eczacıbaşı 1997: 1857) ifadelerini kullanır.

“Stil” terimi ise kökeninin Fransızca mı İngilizce mi olduğu tartışılarsun bu kelime her iki dilde de “style” olarak yazılmakta telaffuzları farklı olmaktadır. Style kelimesi Oxford Wordpower isimli sözlükte, bir şeyin yapılış biçimi (Oxford 2003: 656) olarak tanımlanır. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi stil açıklamasından sonra şu şekilde devam eder “Bir sanat ürününün belli bir sanatçıya, gruba, akıma, okula, döneme ya da yöreye özgü özellikleri barındırması. Bu özellikler renk, biçim ve konu olabileceği gibi ortak bir tavır, program ya da öğreti de olabilir. Tüm sanat dalları için geçerli bir terimdir” (Eczacıbaşı 1997: 1857).

Mahmut Ragıp Gazimihal, “Musiki Sözlüğü” isimli eserinde konuyu değerlendirir. Buna göre üslup; stil, çığır.

1. Duyguların ifadesinde bilhassa karakterli bir şahsiyet verdirmesini bilen bir bestecinin yazdığı esere (veya bir yorumcunun yorumladığı musikiye) kazandırdığı tarz, tavır ve çığır.

2. Bir çağa has olan tarz (Gazimihal 1961: 264).

Bu tanımların çoğaltılması mümkündür fakat tanım kısmının bu kadarı tanım çerçevesindeki tartışmaları anlamaya yetecektir.

Bu tanımlar dâhilinde incelendiği zaman “üslûp” kavramı özellikle tarz ve stil kavramlarıyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Kimi yazara göre kişiseldir, kimi yazara göre ise gruba ya da topluma aittir. Üslûp konusunun kişisel mi yoksa toplumsal mı olduğu meselesi yine Eczacıbaşı sanat ansiklopedisinde biraz daha detaylandırılarak; “kişisel, okul (ekol), toplumsal, bölgesel ve ulusal, ekolojik, dinsel ve kuşaklara bağlı olarak dönemsel” (Eczacıbaşı 1997: 1857) şeklinde bir ifade kullanılır.

Buradan da anlaşılan ise üslûp kavramının; kullanılan alana, alanın özelliklerine ve içeriğine göre belirlenebileceğidir.

Türk halk müziğinde, günümüze kadar yapılmış çeşitli üslûp tanımları mevcuttur. Bu tanımlarda da yine daha önce belirttiğimiz tartışmalar devam etmektedir. Üslûp konusunda tartışma alanı Türk halk müziği olunca değerlendirmenin önemsenmesi gerektiğini belirtmekte fayda olduğu inancındayız.

Türkülerimizin özellikleri göz önünde bulundurulduğu zaman, toplumsal yaratma gücünün ürünleri olmalarından dolayı “kişisel” üslûbu, konu çeşitliliği olmasından dolayı “dinsel” üslûbu, notanın geç kullanılması ve elimizde eski dönemlere ait müzikten ziyade sözlerin olması gerçekliğinden dolayı “tarihsel-dönemsel” üslûbu, çevre etkilerini her türküde görememekten dolayı “ekolojik” üslûbu değerlendirme dışı bırakmaktayız. Bu değerlendirmelerin ışığında ise geriye kalan ve asıl değerlendirilmesi gereken başlık ise “bölgesel-ulusal” üslûptur.

Türk halk müziği açısından bölgesel üslup değerlendirmeye tabi tutulduğunda ise üslubun kişisel değil, toplumsal olduğu kanıtlanmakta ve bu gerçeklik ile devam etmek durumunda kalmaktayız.

Türk halk müziğinde “yöre” kavramının varlığı, yörelere göre türlerin varlığı coğrafi şartların bu konudaki önemini gözler önüne sermektedir.

Bu bilgiler dâhilinde Neşet Ertaş’ın icra biçimi değerlendirildiği zaman ise, icra edilen eserlere Orta Anadolu Üslubu dahilinde icra edilen eserler şeklinde tanımlamanın yanlış olmayacağı kanaatindeyiz. Zira bu üslubu bir kültürel coğrafya ile sınırlandırmak, bu bölgede belirli icra biçimlerine sahip eserleri bulabilmek ve bozlak, halay, semah-deyiş türlerini görebilmek mümkündür.

Tabii ki Orta Anadolu Üslubu dediğimiz kavram sadece Neşet Ertaş’la veya Kırşehir’le sınırlı değildir. Bu üslubu, Çorum, Çankırı, Ankara’nın doğu ilçeleri, Niğde, Nevşehir, Sivas’ın batı ilçeleri ile sınırlayarak; bu sınırlara da bu bölgelerdeki Hacı Taşan, Muharrem Ertaş, Çekiç Ali, Âşık Gülabi, Ali Ercan vb. mahalli sanatçıları da dahil etmek gerekir.

Üslubun coğrafya ile ilişkili olduğunu belirttikten sonra akıllara saydığımız mahalli sanatçıların icra biçimlerindeki farklılığın nasıl tanımlanması gerektiği ile ilgili sorular gelmektedir.

Bu konunun açıklaması ise şu şekilde yapılabilir. Mahalli sanatçıların icra biçimindeki yöresel özellikler çıktıktan sonra, icra edilen eserde sanatçının kişisel müzik özelliklerini görebiliyoruz. Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür. Bir eseri dinlediğimiz zaman, ilk olarak eserin bozlak mı halay mı olduğunu belirleriz. Eserin bozlak veya halay olarak ismi belirlendikten sonra eserin kim tarafından icra edildiği değerlendirilir. Bu değerlendirme sırasında esere sanatçı ismi verme aşaması başlar. Burada önemli olan konu, eseri tanımlama aşamasında sanatçıyı görmemektir. Yani sanatçının icra biçimindeki farklılıktan dolayı sanatçıyı tanıma kısmıdır.

İşte bu noktada yani ikinci aşamada yapılan tanımlama, gerçek bir biçimde tamamlanabiliyorsa buna “tavır” denilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Konu ile ilgili olarak Türker Eroğlu, “Tavır konusunda yapılan bir diğer yanlış da “tavır” teriminin kullanımında kendisini göstermektedir. Yukarıdaki tanımlar dikkatle incelenecek olursa eğer; tavır, kişiye özel bir durumdur. Bu gün kullanılan terim ise, bu kişiye özgü durumun yöreye mal edilmesi meselesidir. Yani bir yörenin tavrı olamaz, kişinin tavrı olabilir. Yörenin ise tarzı olabilir” (Eroğlu 2010: 115-118) ifadelerini kullanır.

Eroğlu da tarz karşılığını üslup olarak kullanmaktadır. Geldiğimiz noktada ise yörenin üslubu, kişinin ise tavrının olacağı gerçekliği görülmektedir. Bir diğer deyişle üslup yöresel, tavır ise kişiseldir.

Bu noktada “Konya tavrı”, “Zeybek tavrı”, “Sürmeli tavrı” vb. ifadelerin kullanımı da tekrar değerlendirilmelidir. Bahsi geçen konular bağlama ile icradaki farklılıklardır. Türk halk müziği içerisinde, yörelerdeki farklı icra biçimleri göze çarpar fakat bu farklılık sadece bağlamada kendisini göstermez. Bir 9/8’lik usûl, ritim aletleri göz önüne alınarak yapılacak bir değerlendirmede; Trakya’da farklı, Erzincan’da farklı Silifke’de farklı şekillerde icra edilmektedir. Sadece ritim sazını dinleyerek eserin yöresini belirlemek mümkündür.

Aynı durum klârnet için de geçerlidir. Sadece klârnet sazını dinleyerek eserin Erzincan’a mı? Elazığ’a mı? yoksa Ege’ye mi ait olduğunu anlamak zor değildir.

Aynı durumu keman, ud için de ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu durumda yöresel icra farklılığı sadece bağlama için geçerli bir durum değildir. Diğer enstrümanlar için de bu durum geçerlidir.

Bağlamadaki yöresel icra farklılığını anlatmak için tavrı yerine “tezene” ifadesini kullanmanın sakıncalı olmayacağını düşünmekteyiz. “Konya tavrı” yerine “Konya tezenesi”, “Zeybek tavrı” yerine “Zeybek tezenesi” (Demir 2011: 86-87)

Türk Halk Müziğinde Üslûp ve Orta Anadolu Üslûbu

Bu konu açıklanmadan önce bölgeye neden “İç Anadolu” değil de “Orta Anadolu” dendiğini açıklamakta fayda görmekteyiz. Bildiğiniz gibi Türkiye 7 coğrafi bölgeden oluşmaktadır. Bu coğrafi bölgeler ise değerlendirildiği zaman bazı şehirlerin, ait olduğu bölge ile gerek kültürel anlamda, gerek coğrafi anlamda gerekse ekonomik anlamda çok fazla örtüşmediği görülmektedir.

Bu coğrafi düzenlemenin nasıl ve kim tarafından yapıldığı konusu araştırıldığı zaman ise karşımıza 1. Türk Coğrafya Kongresi çıkmaktadır. 6-21 Haziran 1941 tarihlerinde yapılan bu kongrenin sonucunda Türkiye bu bölgelere ayrılmıştır (www.tck.org.tr, 08.03.2013).

Kültürel anlamda, ait olduğu bölge ile birebir örtüşmeyen bölgelerimiz mevcuttur. Örneğin Kahramanmaraş. Kahramanmaraş, gerek folklorik açıdan gerek coğrafi açıdan Güney Doğu Anadolu bölgesine çok yakındır. Fakat coğrafi bölgeler bazında değerlendirmeye tabi tutulduğu zaman, Kahramanmaraş’ın Akdeniz Bölgesi’nde olduğunu görürüz. Afyonkarahisar, Sivas, Sakarya, Artvin vb.

Bunun yanı sıra, bazı yörelerimiz ise bulunduğu bölge ile birebir uyum sağlamış olsa da o bölgelerin bazı folklorik isimleri mevcuttur. Bu durum da yine yöreyi farklı bir isimle anmamızın nedenidir. Örneğin Kemaliye. Kemaliye, Günümüzde Erzincan iline bağlı bir ilçedir. Tarihi süreç içerisinde ise sürekli Eğin olarak anılmıştır. Bölge, müzik folklorcuları arasında sürekli “Eğin” olarak geçmektedir. Zeybek-Ege, Trakya-Marmara, Harput-Elazığ vb.

Bu iki önemli nedenin yanında bölge haritasının kültürel olarak farklı çizilmesi durumu da ortaya çıkmaktadır. Örneğin Konya. Konya, her ne kadar İç Anadolu bölgesindeki bir il olarak görünse de Konya, müzik folkloru açısından değerlendirildiği zaman, Konya'daki yapının Kırşehir'den Nevşehir'den vs. farklı olduğu dikkatleri çekmektedir.

Bu sebeplerin tümü değerlendirilmeye tabi tutulduğu zaman bölgeye neden Orta Anadolu dendiği ortaya çıkmaktadır.

Coğrafi bir sınırın üslup olarak adlandırılması için tabii ki bir sınır çizmek tek başına yeterli değildir. Bunun yanında müzikal olarak en az bir de türe sahip olması gerekmektedir.

Buna göre Türk halk müziğinde üslup için; “belirli bir kültürel coğrafya ile sınırlandırılabilen, belirli icra biçimlerini bünyesinde barındıran eserlere sahip olan, bu eserlerin içerisinde en az bir türü barındıran yöresel icra gelenekleridir” tanımı yapılabilir.

Bu tanıma göre ise Orta Anadolu bölgesi aynı zamanda bir üsluptur. Bu üslubun sınırlarını “Ankara'nın doğu ilçeleri, Çankırı, Çorum, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Sivas'ın batı ilçeleri” olarak çizmek mümkündür. Orta Anadolu bünyesinde halay, deyiş-semah ve bozlak görülmektedir. Bu üç tür Orta Anadolu'ya müzikal anlamda kimlik katarak bölgenin farklı bir icra biçiminin varlığının algılanmasına olanak sağlar. Tüm bu değerlendirmeler ışığında “Orta Anadolu Üslubu”ndan bahsetmek olanaklı hale gelir.

Sonuç

Bu üslup dâhilinde Kırşehir türküleri incelendiği zaman TRT THM Repertuarında toplam 59 adet Kırşehir türküsüne rastlanmıştır. Bu türkülerden 57 adet sözlü kırık hava, 2 adet sözsüz kırık hava olarak belirlenmiştir.

Belirlenen bu 59 türkünün 32 adedi Neşet Ertaş adına, 7 adedi Muharrem Ertaş adına, 6 adedi Çekiç Ali adına kayıtlıdır. 1 eserde hem Muharrem Ertaş hem de Neşet Ertaş kaynak kişi olarak görülmektedir. 13 türküyse bu sanatçılar dışındaki farklı kişiler kaynak kişilik yapmışlardır.

Mahalli Sanatçıların Kaynak Kişilik Yaptığı Eser sayısı

TRT THM Repertuarında bulunan Neşet Ertaş'ın adına kayıtlı olan türkülerin TRT THM Kırık hava Repertuarında bulunan Kırşehir türkülerine oranı % 54.23'tür. Muharrem Ertaş ile ortak kaynak kişilik yaptığı eser de Neşet Ertaş adına değerlendirilirse bu oran %55.93 olmaktadır.

TRT THM Repertuarından bulunan Muharrem Ertaş adına kayıtlı olan türkülerin TRT THM Kırık hava Repertuarında bulunan Kırşehir türkülerine oranı %11.86'dır. Neşet Ertaş ile ortak kaynak kişilik yaptığı eser de Muharrem Ertaş adına değerlendirildiği zaman bu oran %13,55 olmaktadır.

TRT THM Repertuarında bulunan Çekiç Ali adına kayıtlı olan türkülerin TRT THM Kırık hava Repertuarında bulunan Kırşehir türkülerine oranı %10.16'dır.

TRT THM Repertuarında bulunan Kırşehir türkülerinin 8 adedi halay 2 adedi ise semah-deyiş türündeki eserlerdir. Bu 8 adet halay türündeki eserin toplam Kırşehir türkülerine oranı %13,5'dir. 2 adet semah-deyiş türündeki eserin TRT THM Repertuarında bulunan Kırşehir türkülerine oranı ise % 3,38'dir.

Neşet Ertaş'ın seslendirdiği eserler değerlendirildiği zaman ise, TRT THM Repertuarında bulunan 32 adet Neşet Ertaş'tan alınmış eserden 4 adedi halay, 1 adedi ise semah-deyiş türüne ait eserdir. TRT THM Repertuarında bulunan Neşet Ertaş'tan alınan 4 halayın, Neşet Ertaş'ın TRT THM Repertuarında bulunan 32 eserine oranı %12,5 iken 1 semahın oranı ise %3.12'dir.

Tüm bu veriler değerlendirildiği zaman ise Kırşehir Yöresi Türk halk müziği için, en çok eser halay türünde verilmiştir denilebilir.

Neşet Ertaş'ın seslendirdiği eserler değerlendirildiği zaman ise Neşet Ertaş'ın en çok halay türünde eser seslendirdiği söylenebilir.

Hem Kırşehir hem de Neşet Ertaş için, İkinci sırada en fazla icra edilen eser ise Semah-deyiş türü olarak görülmektedir.

Bu paralellik ise bize Neşet Ertaş'ın, Orta Anadolu Üslûbu dahilindeki Kırşehir yöresi Türk halk müziğini çok net bir biçimde temsil ve ifade ettiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

DEMİR, Sertan (2011), *Türk Halk Müziğinde Tür Meselesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TDE Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (1997), YEM Yay., İstanbul.

EROĞLU, Türker (2010), *Türk Dans Antropolojisine Giriş*, Yurt Renkleri Yay., Ankara.

GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp (1961), *Musiki Sözlüğü*, MEB Yay., Ankara.

Oxford Wordpower Dictionary (2003), Oxford University Press, Oxford.

TDK, Türkçe Sözlük (1998), TDK Yay., 9. Baskı, Ankara.

www.tck.org.tr , 08.03.2013.